

Seçim Hukukunun Güncel Sorunları

*Prof. Dr. Yavuz ATAR**

Seçim sistemi, bir toplumda yöneticilerin belirlenmesini sağlamak amacıyla yapılan seçimlerde uygulanan yöntem ve kuralları ifade eder. *Geniş anlamda seçim sistemi* kavramı seçme ve seçilme yeterliliği, adaylığa ilişkin kurallar, oy verme usûlleri, seçim çevreleri, seçim ilkeleri, seçimlerin düzenlenmesi ve seçimlerin yönetim ve denetimi gibi seçimlerle ilgili bütün hususları kapsamaktadır. Buna karşılık, *dar ve teknik anlamda seçim sistemi* ise, seçmenler tarafından kullanılan oyların bir mecliste sandalyelere (temsilciliklere) dönüştürülmesi veya belli makamlara gelecek yöneticilerin belirlenmesine ilişkin yöntemi ifade eder.

Ülkemizde seçim sistemi sorunu, sadece oyların sandalyelere dönüştürülmesi yöntemiyle, yani dar anlamda seçim sistemiyle sınırlı değildir; bunun dışında, geniş anlamda seçim sisteminin diğer unsurlarında da ciddi sorunlar mevcuttur. Dolayısıyla, seçim kanunlarında toplu bir değerlendirme ve değişiklik yapılması gerekmektedir. Ben tebliğimde bu çerçevede bazı noktalara işaret edeceğim.

1. Oy Pusulalarının Düzenlenmesi

Bir Oy Pusulası Nasıl Düzenlenmemeli!.. Bir örnek olay: Palm Beach Seçim Çevresi Oy Pusulası

2000 yılı Amerikan başkanlık seçimlerinde bütün dünyanın dikkatini çeken Florida Palm Beach seçim çevresi oy pusulası (EK-1), büyük karışıklığa yol açarak seçimlerin güvenilirliği hakkında ciddi kuşkulara yol açmıştır. Palm Beach oy pusulası, bir oy pusulasının "nasıl düzenlenmemesi gerektiği"nin en tipik örneklerinden biridir. Palm Beach bölgesinde 19.000 seçmenin Cumhuriyetçi aday Al Gore mı, yoksa Reformist aday Pat Buchanan'a

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

mı oy vermiş olduğu ihtilafa yol açmış ve bu oylar daha sonra geçersiz sayılmıştır. Bu oyların geçersiz sayılması sonucunda da Amerikan başkanlık seçimini George W. Bush kazanmıştır. Adaylardan Pat Buchanan'ın da belirttiği gibi, eğer bu oy pusulası bu ölçüde karışık olmasaydı, şu andaki başkan Bush yerine Demokrat aday Al Gore Florida Eyaleti seçimini ve dolayısıyla Amerikan başkanlık seçimini kazanmış olacaktı. Çünkü, diğer eyaletlerde seçimler sonuçlanmış ve adaylardan hiçbiri seçilmeyi garantileyecek bir çoğunluk sağlayamadığından seçim sonucunu Florida Eyaleti'ndeki oylar belirlemiştir. Florida Palm Beach seçim çevresi oy pusulasındaki büyük karışıklığın sebebi ise son derece basitti. Oy pusulasında soldan ikinci sırada bulunan Al Gore ve sağdan birinci sırada bulunan Pat Buchanan'ın isimlerinin arasındaki ikinci oy kullanma bölümünün hangi adaya ait olduğu konusunda birçok seçmenin kafası karışmıştır. Gerçekte ortadaki oy kullanma bölümü Pat Buchanan'a aittir ama bunu anlamak büyük bir dikkat gerektirmektedir. Oy pusulasının çok kötü düzenlenmesi (oy pusulasında Demokrat adayın adının sol sütunda ikinci sırada, buna karşılık ortadaki oy verme bölümünde üçüncü sırada gösterilmesi) nedeniyle seçmenler şaşırmış ve ikinci oy bölümüne işaretlenen oyların Al Gore mı yoksa Pat Buchanan'a mı verildiği konusunda tereddütlere yol açmıştır. Aslında Al Gore'a oy verdiğini düşünen binlerce seçmenin yanlışlıkla Pat Buchanan'a oy verdikleri anlaşılmıştır¹. Bu şekilde kullanılan 19.000 oyun geçersiz sayılması Al Gore'un oylarını düşürmüş ve sadece 537 oy farkıyla George W. Bush'un gerisinde kalmasına neden olmuştur. Seçimi izleyen yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde oy pusulaları ve diğer seçim materyallerinin düzenlenmesi ve kullanılabilirliği üzerine sivil toplum örgütleri ile resmi seçim kuruluşları² kapsamlı çalışmalar başlatmışlardır.

Oy Pusulası Dizaynı³

Oy pusulasının düzenlenmesi iki bakımdan çok önemlidir: 1) Oy pusulası, seçmenin seçimlerde yarışan parti ya da adaylar arasından tercihini rahatlıkla yapabilmesi ve bu tercihini geçerli bir şekilde belirtebilmesine tereddüte yer vermeyecek biçimde imkan vermelidir. Oy pusulasında; parti

¹ Bkz. Ferguson, Louise: "Democracy needs good design", Articles and talks, Published by Open Democracy, 19 October 2004 (www.louiseferguson.com/articles/democracy-needs_good_design.htm), (E. T. 5.4.2006).

² Design for Democracy, The US National Institute of Standards and Technology, The US Elections Assistance Commission gibi kuruluşlar.

³ Oy pusulası dizaynı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. (www.aceproject.org/main/english/po/poc02a.htm) (E. T. 5.4.2006).

adları, parti sembolleri, parti liderleri ve aday fotoğrafları ile oyların nasıl kullanılacağı hakkında kısa ve net bir açıklamanın bulunması seçmenin işini oldukça kolaylaştırır. 2) Oy pusulası, oy sayımının doğru yapılmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Kötü düzenlenmiş, örneğin, küçük ve birbirine yakın tercih bölmelerine yer verilen bir oy pusulasında seçmenin hangi parti ya da adaya oy verdiğini belirlemek güç olacaktır.

Oy pusulasının düzenlenme biçimi, ayrıca, baskı maliyeti açısından da önemlidir. Çok sayıda parti ve adayın katıldığı bir seçimde oy pusulasının dizaynı daha zordur.

Oy pusulası tipleri: Oy pusulası, bütün parti ve adayları içeren “birleşik oy pusulası” ya da her parti/aday için “münferit oy pusulası” olmak üzere iki tipte hazırlanabilmektedir. Münferit oy pusulasının dizaynı daha kolaydır ve bu tipte geçersiz oy sayısı daha az çıkar. Bununla birlikte, çok sayıda parti/adayın seçime katılması durumunda pusulalar arasından tercih edilen parti/adayın pusulasını bulmak güç olabilir veya bunlardan bazılarının seçmene verilmediği yönünde tartışmalar çıkabilir.

Oy pusulasında parti/aday sıralaması yöntemleri: Oy pusulalarında partilerin sıralanmasında kullanılan başlıca yöntemler, alfabetik sıralama, kurayla sıralama, dönüşümlü olarak belli sayıdaki oy pusulasında baştaki partinin yer değiştirmesi (rotasyon usulü) ve son seçimlerdeki oy oranına göre sıralama gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Eşzamanlı seçimlerde, hepsi (parlamento ve yerel yönetim seçimleri) için tek oy pusulası ya da her biri için ayrı oy pusulası kullanılabilir. Ayrı oy pusulası yöntemi daha kullanışlı ve güvenlidir. Her oy pusulası farklı renkte olmaktadır.

Oy pusulası üzerinde tercih işaretinin kullanılma yöntemleri oldukça çeşitlidir. En yaygın olarak kullanılanlar, resmi mühür basmak, kalemle numara/işaret koymak ve delme yöntemleridir. Delme yöntemi geçersiz oy sayısını azaltır. Elektronik oylamada ise makine kolunu kullanma, ekrana dokunma ya da klavye ile yazma yöntemleri kullanılabilir.

Oy pusulasında bulunan bilgiler: Oy pusulalarında, parti/aday adları, parti adlarının kısaltması, aday listesi, parti sembolleri, parti liderleri ve adayların fotoğrafları gibi bilgilerin tamamı veya bir kısmı bulunmaktadır. Keza, oy pusulasında, oyun nasıl kullanılacağına dair kısa ve açık bir bilgi de bulunur.

Oy pusulasında kullanılan yazı fontları, fotoğraf, işaret ve sembollerin, en uygun büyüklük ve aralıklarla yerleştirilmesi ve pusulanın baskısının çok net ve kaliteli olması gerekir.

Oy pusulası dizaynının bu kurallara uygun yapılması, yaşlı, özürlü ve okuma-yazma sorunu olan seçmenlerin işini kolaylaştırmakla kalmaz, diğer seçmenlerin de daha süratli ve güvenli oy kullanmasını sağlar. Böylece, oylama süresi kısılacağı gibi, geçersiz oy sayılarında da önemli miktarda azalma görülebilir.

Türkiye’de Oy Pusulası

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanuna göre (m.26/b), “Birleşik oy pusulasının en üstüne "Siyasi Partiler" ibaresi yazılır. Bu ibarenin altına seçime katılan siyasi parti temsilcileri huzurunda Yüksek Seçim Kurulu tarafından çekilen kura sırasına göre, en başta ve ortada partinin özel işaretinin altında kısaltılmış adı, onun altında da tam yazı halinde adı, onun altında koyu renkli harflerle parti genel başkanının adı ve soyadı, belirli bir aralık veya çizgiden sonra çapı iki santimetre olan bir boş daire basılır ve bütün bunların altı çizilir. Bu çizginin altına o partinin kesinleşen aday listesinde yer alan adayların ad ve soyadları, aldıkları sıra numarasına göre yazılır.”

Ülkemizde çok sayıda partinin seçime katılması oy pusulasının düzenlenmesini ve seçmenlerce kullanılmasını güçleştirmekte, hatta geçersiz oyların artmasına yol açabilmektedir. 1999 milletvekili genel seçimlerinde ortaya çıkan geçersiz oy sayısı 1.471.574 (yaklaşık yüzde 4,5), 2002 seçimlerinde ise 1.270.424 (yüzde yaklaşık 3,8) olarak gerçekleşmiştir⁴. Bu geçersiz oylar içinde çeşitli nedenlerle bilerek kullanılmış olan geçersiz oylar da hiç kuşkusuz vardır, ancak geçersiz oy oranlarının ülkemiz seçimlerinde bu kadar yüksek olmasının oy pusulasının düzenlenmesi ve oy kullanma yöntemindeki sorunlarla da ilişkili olduğu açıktır. Okuma yazma bilmeyen ya da özürlü seçmen oylarının geçersiz oylar içinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Ülkemizin bu şartları göz önüne alınarak geçersiz oyları en aza indirecek bir oy pusulası dizaynı ve oy kullanma yöntemi geliştirilmelidir.

Oy pusulalarının doğurduğu sorunların başında, oy pusulasında partilere ayrılan yerlerin küçük olması ve mühür kullanılarak oy verilmesi nedeniyle çok sayıda geçersiz oyun ortaya çıkması gelmektedir. Çok sayıda partinin seçime katılması, oy pusulasında partilere daha geniş yer ayrılmasını önlemekte ve seçmenlerin tercih edecekleri partiyi bulmakta güçlük çekmelerine yol açabilmektedir. Bu durum, özellikle özürlü ve yaşlı seçmenler bakımından daha ciddi bir sorundur. Öte yandan tercih edilen partinin mü-

⁴ 1950 seçimlerinden bugüne ortaya çıkan geçersiz oy sayıları için bkz. www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secimler.genel_secimler. 2002 seçimlerindeki oy sayıları için bkz. www.trt.net.tr/cache/secim2002.aspx (E. T. 20.4.2006).

hür basmak suretiyle belirtilmesi, mürekkebin bulaşması nedeniyle geçersiz oyların sayısını artırmaktadır. Seçime katılan parti sayısı ne kadar çok olursa olsun, partilere ayrılan bölmelerin makul bir büyüklükte olması şarttır. Geçersiz oyu önlemek için de mühür yerine bazı ülkelerdeki gibi delme yönteminin kullanılması düşünülebilir.

Özürlü ya da okuma yazma sorunları olan seçmenlerden kaynaklanan geçersiz oyların sayısının azaltılmasında, oy pusularında parti liderlerinin fotoğrafları ve amblemleri gibi “görsel öğelere daha çok ve daha belirgin olarak yer verilmesi” önemli bir katkı sağlayabilir. Ülkemizde seçmenlerin, partiler ile parti genel başkanları arasında neredeyse bir özdeşlik kurması nedeniyle liderlerin fotoğraflarının oy pusulasında bulunması (Güney Afrika Cumhuriyeti sistemi)⁵ seçmenlerin parti tercihlerini daha süratli ve doğru olarak yapmasını kolaylaştırabilir.

Türkiye’de, önemli bir kısmı da yeni kurulmuş olan çok sayıda parti seçimlere katılmakta ve parti sıralaması kur’a usulüyle belirlenmektedir. Seçmenin adını ilk defa oy pusulasında gördüğü bir parti ile kurumsallaşmış önemli partilerin kur’a usulüyle oy pusulasına dizilmesi seçmenlerin tercih yapmalarını zorlaştırmaktadır. Hatta bu uygulama kurumsallaşmış partileri çok az da olsa oy kaybına uğratabilir. Bu nedenle, oy pusulalarında partilerin sıralanmasında Almanya’da kullanılan “son seçimlerdeki oy oranına göre sıralama”⁶ yöntemine benzer bir yöntemin Türkiye’de de uygulanmasının yararlı olacağını söylemek mümkündür. Buna göre, son seçimlere katılmış olan partiler bu seçimlerde aldıkları oy sayısına göre büyükten küçüğe doğru, İlk defa seçime katılan partiler ise kur’ayla ya da alfabetik usule göre sıralanabilir.

Oy pusulasında “hiçbiri” tercihinin yer verilebilir mi? Örneğin, Rusya’da oy pusulasında “hepsine karşı” seçeneğine yer veriliyor⁷. Oy pusulasında böyle bir tercihe yer verilmesi ve seçmenlerce bu seçeneğin işaretlenmesi durumunda, kuşkusuz, geçersiz oy sayısına dahil olmamak dışında, bu oyların hukuki bir anlamı olmayacaktır. Böyle bir uygulama, hiçbir parti ya da adayı beğenmediği için geçersiz oy kullanan seçmenleri gerçek geçersiz oy-

⁵ Güney Afrika seçimlerinde kullanılan oy pusulası örneği için bkz. EK-2.

⁶ Alman Federal Seçim Kanunu’na göre (m.30/3), oy pusulalarında, son seçimler sonucunda Bundestag’da (Birinci Meclis), temsil edilen partiler son seçimlerde aldıkları oy sayısına göre, diğer partiler ise alfabetik sıraya göre sıralanır. Almanya’da parlamento seçimlerinde kullanılan oy pusulası örneği için bkz. EK-3.

⁷ Rusya’da parlamento seçimlerinde kullanılan oy pusulası örneği için bkz. EK-4.

lardan ayırt etmemize yarayacağı gibi, parti sisteminin seçmen memnuniyetini sağlama kapasitesinin ölçülmesine de imkan verecektir.

2. Seçimlerde Propaganda Yasakları ve Etkinliği

1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (m.49-66) çeşitli propaganda yasaklarına yer vermiştir. 298 sayılı Kanunda yer alan propaganda yasakları temelde seçimlerin adil ve dürüst yapılabilmesi için demokrasilerde de uygulanan yasaklar olmakla birlikte, bazı yasakları demokratik seçim ilkeleriyle bağdaştırmak oldukça güçtür. Demokratik seçim ilkeleriyle bağdaşmayan yasakların bir kısmı 12 Eylül ara rejiminin “depolitizasyon” politikasının bir sonucu olarak bu dönemde, bir kısmı da 1986-87 yıllarında gerçekleştirilen “seçim mühendisliği”nin bir ürünü olarak 298 sayılı Kanuna eklenmiştir.

Propaganda süresi: 1961 tarihli Kanunun ilk düzenlemesinde propaganda süresi 21 gün iken, 1987 yılında 10 güne indirilmiştir⁸. 298 sayılı Kanuna göre (m.49/2), “propaganda, oy verme gününden önceki onuncu günün sabahında başlar ve oy verme gününden önceki günün saat 18:00’inde sona erer.” Propaganda süresinin bu şekilde kısaltılması parti ve adayların propaganda özgürlüğüne getirilen ciddi bir kısıtlamadır. Parti ve adayların bu kadar kısa sürede propaganda çalışmalarını tamamlamaları oldukça güçtür.

Açık hava toplantıları: 298 sayılı Kanun (m.50/1), “Seçim zamanında, genel yollar üzerinde, mâbetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve ilçe seçim kurullarınca gösterileceklerden başka meydanlarda toplu olarak sözlü propaganda yapılması”nı yasaklamaktadır. Bununla birlikte, Kanun (m.50/2), ilçe seçim kurullarının “gidiş-gelişi bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak surette toplantıların genel olarak yapıldığı ve varsa elektrik tesisatı olan yerleri seçmek suretiyle hangi meydanlarda toplu olarak sözlü propaganda yapılabileceğini tespit” edeceklerini de öngörerek “açık yerlerde propaganda”ya izin vermektedir. Açık hava toplantıları için, uygulamada, şehrin uzak, تنها, sapa yerlerinin miting alanı olarak gösterildiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır⁹.

8 Seçim propagandası süresinin kısaltılmasının devlet imkanlarından daha fazla yararlanmak amacıyla dönemin iktidar partisi tarafından getirildiği iddia edilmiştir [Bkz. Sav, Atilla: “Seçim Serbest, Siyaset Yasak”, (www.radikal.com.tr/1999/03/15/politika/sec.html), (E. T. 5.4.2006)].

9 Sav, Atilla: “Seçim Serbest, Siyaset Yasak”, (www.radikal.com.tr/1999/03/15/politika/sec.html) (E. T. 5.4.2006).

Radyo ve televizyonla propaganda ve sınırları: 298 sayılı Kanuna göre (52), “seçime katılan siyasi partiler, oy verme gününden önceki 7 nci günden itibaren oy verme gününden önceki gün saat 18.00'e kadar radyo ve televizyonda propaganda yapabilirler.” Radyo ve televizyonla propaganda süresi, ara rejim döneminde (1983 yılında) bu hükümde yapılan değişiklikle 7 gün olarak belirlenmiştir. Bu maddede, ayrıca TRT'de yayınlanacak parti propagandalarının esasları¹⁰ düzenlenmiş ve özel radyo ve televizyonlarda siyasî partilerin propaganda konuşmalarının TRT'de uygulanan usul ve esaslara göre yapılacağı da belirtilmiştir. Kanunun 55/A maddesiyle, “özel radyo ve televizyonların yayın ilkelerinin belirlenmesi” ve bu yayınların “gözetim, denetim ve değerlendirilmesi” yetkisi Yüksek Seçim Kuruluna verilmiştir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu radyo ve televizyon yayınlarını izleyerek gerekli rapor ve bilgileri YSK'ya göndermek suretiyle bu görevin yerine getirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Siyasi partilerin radyo ve televizyonda kural olarak eşit haklardan yararlanması esastır. Ancak iktidar partileri ile Mecliste grubu olan partilere tanınan süreler daha fazladır.

Radyo ve televizyonlarda paralı siyasal reklama izin veren düzenleme (298 sayılı Kanun, m.52/d) eşitlik ilkesine aykırı bulunarak 1987 yılında Anayasa Mahkemesince isabetli olarak iptal edilmiştir.

Son gün propaganda yasağı: 298 sayılı Kanuna göre, oy verme gününden önceki günün saat 18:00'inden sonra propaganda yasaktır (m.49/2. Ayrıca,

¹⁰ 298 sayılı Kanuna göre (m52), “Seçime katılan; a) siyasi partiler ilk gün 10, son gün 10 dakikayı geçmemek üzere, programlarını ve yapacakları işleri anlatan iki konuşma, b) Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin herbirine ilaveten 10'ar dakikalık propaganda, c) İktidar partisine veya iktidar partilerinden büyük olanına 20 dakikalık, iktidar partilerinden diğerlerine 15'er dakikalık ilave propaganda, hakkı verilir. Bu propaganda sürelerinin yarısını aşmamak üzere siyasi partiler bu propagandalarını görüntülü olarak da verebilirler. Görüntülü propagandalar TRT dışında hazırlatılır. Görüntülü propagandalarda siyasi partiler yaptıkları ve yapacakları icraatı anlatırlar. Bu propagandalarda suç teşkil edecek görüntülere yer verilemez. Siyasi partilerin bu propagandaları bir defada iki dakikadan az olamayacağı gibi bir günde toplam süresi on dakikayı geçemez. Siyasi partiler, propaganda haklarını TRT'nin birden fazla kanalına dağıtabilirler. Yüksek Seçim Kurulu, TRT imkanlarına göre bu görüntülerin hangi süre içinde TRT'ye teslim edileceğini ve TRT'deki gösterilme zamanlarını tanzim eder. Bu görüntülerde, suç teşkil eden bir husus bulunduğu takdirde Yüksek Seçim Kurulu bunların yayımına izin vermez. Siyasi Partiler, radyo ve televizyonla ilk konuşmalarında seçim beyannamelerini izah ederler. Radyo ve televizyon konuşmaları Türkiye'deki bütün radyo ve televizyon postaları ile aynı zamanda yayınlanır.”

“oy verme gününden önceki gün saat 18.00'den sonra ilan, beyanname, genelge, açık mektup ve her çeşit propaganda mahiyeti taşıyan matbuanın dağıtılması, yapıştirılması, asılması ve satılması yasaktır” (m.57).

Hediye dağıtma yasağı: 298 sayılı Kanuna göre (m.151), “partilerin ve adayların kendilerini tanıtıcı nitelikte broşür ve el ilanları dışında herhangi bir hediye ve eşantiyon dağıtımları, dağıtırmaları veya bunların üçüncü şahıslar ya da kurum ve kuruluşlar aracılığı ile dağıtılması yasaktır.” Bu yasak son derece yerinde olmakla birlikte, uygulamada denetimi oldukça güçtür ve çeşitli yöntemlerle aşılabilmektedir.

Türk bayrağı, dini ibare ve dil yasağı: 298 sayılı Kanuna göre (m.58), “Propaganda için kullanılan el ilanları ve diğer her türlü matbualar üzerinde, Türk Bayrağı, dini ibareler, bulundurulması yasaktır. Radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla, diğer seçim propagandalarında, Türkçe'den başka dil ve yazı kullanılması yasaktır.” Dil yasağı, ana dili Türkçe olmayan vatandaşlara propaganda yapılmasını engellediği gerekçesiyle, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından hazırlanan “2002 Türkiye Parlamento Seçimleri Raporu”nda eleştirilerek, siyasal propaganda alanında da dil yasağının kaldırılması önerilmiştir¹¹.

Duvar ilanı ve afişle propaganda yapmak yasağı: “Propaganda için afiş ve duvar ilanları ile her boyda parti flamaları, propaganda bayrakları ve benzerleri şehir, kasaba ve beldelerde İlçe Seçim Kurullarınca gösterilecek yerlere asılır” (298 sayılı Kanun, m.60). Çevre kirliliğinin önlenmesi bakımından bu düzenleme yerindedir.

Seçim döneminde kanunda sayılan *resmi kuruluş ve kamuya yararlı derneklerin* ve çalışanlarının siyasi partilere ve adaylara bağışta bulunmaları, araçlarını kullandırtmaları, siyasi partileri lehinde ya da aleyhinde yayında bulunmaları yasaktır (298 sayılı Kanun, m.63).

Seçim propagandası döneminde, *kanunda sayılan resmi ve diğer kuruluşların* iş ve hizmetler nedeniyle tören düzenlemesi, demec vermeleri, yayın yapmaları yasaktır (298 sayılı Kanun, m.64).

Seçim propagandası döneminde *başbakan, bakan ve milletvekilleri* resmi araçları kullanamazlar, bunların gezilerinde protokol gereği törenler yapıl-

¹¹ Bkz. OSCE, Office for Democratic Institutions and Human Rights, REPUBLIC OF TURKEY PARLIAMENTARY ELECTIONS, 3 November 2002, OSCE/ODIHR ASSESSMENT REPORT, s.8 (www.osce.org/documents/odihr/2002/12/1463_en.pdf) (E. T. 23.4.2006).

maz, *memurlar* bu kişilerin ve adayların seçim propaganda gezilerine katılmazlar (298 sayılı Kanun, m.65,66).

Kamuoyu yoklamalarıyla ilgili yasaklar: Seçimler öncesinde yayımlanan partilerin oy oranlarıyla ilgili kamuoyu araştırmalarının seçmenleri etkilediği yönünde, demokrasilerde ve Türkiye’de oldukça güçlü kanaatler vardır¹². Bu nedenle bu tür kamuoyu araştırmalarının seçim öncesi süreçte yayımına ve açıklanmasına ülkelere göre değişen sınırlamalar getirilebilmektedir¹³. Kamuoyu araştırması yapan kuruluşlar bu işten çok ciddi kazanç sağladıklarından seçmenlerin bu araştırmalardan etkilenmediklerini savunmaktadırlar. Kuşkusuz bütün seçmenlerin kamuoyu araştırmalarından etkilendiği ileri sürülemez. Bununla birlikte, bazı durumlarda seçimin kaderi kararsız seçmenlerin son anda belli bir partiye yönelmesiyle değişebilmektedir. Bu nedenle, seçim gününden makul bir süre öncesine kadar, örneğin üç ay, kamuoyu araştırması sonuçlarının yayımı ve açıklanmasının yasaklanması bu etkilemeyi ortadan kaldıracaktır.

Türkiye’de seçimin başlangıç gününden itibaren *kamuoyu araştırmalarının yayımı yasaktır*. Seçim süreci duruma göre doksan gün veya sürelerin kısaltılması halinde daha kısa bir süredir. 298 sayılı Kanunun bu konudaki düzenlemesine göre, “Milletvekili genel seçimlerinde, seçimin başlangıç tarihinden itibaren yazılı, sözlü ve görsel basın ve yayın araçları ile kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi ve iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla bir siyasî partinin veya adayın lehinde veya aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek biçimde yayın yapılması ve herhangi bir surette dağıtımı, ... yasaktır.” Bu yasağın ihlal edilmesinin yaptırımını ise (298 sayılı Kanun, m.151) “altı aydan bir yıla kadar hapis ve birmilyon liradan beşmilyon liraya kadar ağır para cezası” olarak öngörmüştür.

Kanuni düzenleme yerinde ve yeterli olmakla birlikte, uygulamada kontrol ve denetim sağlanamamaktadır. Özellikle belli partileri destekleyen basın ve yayın kuruluşlarının seçim döneminde haber programı adı altında bu yasakları ihlal edici nitelikte yayın yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu nedenle, Yüksek Seçim Kurulunun seçim propagandası döneminde basına

¹² Kamuoyu araştırmaları ve seçmene etkisi hakkındaki yaklaşımlar için bkz. “The influence of opinion polls”, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Opinion_poll (E. T. 5.4.2006); Ayrıca bkz. Kavanach, Dennis: “Public Opinion Polls”, D.Butler, H.R.Penniman and A. Ranney, eds., Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections, Washington 1981, s. 293-324.

¹³ Doehring, Karl: Genel Devlet Kuramı, (Çev: Ahmet Mumcu), İstanbul, 2002, s. 179.

tarafsızlığa aykırı yayın yapma yasağı koymasını “ifade özgürlüğü”nün ihlali olarak yorumlamak¹⁴ doğru değildir. Bu yasaklar çoğulculuk ve objektiflik ilkelerine uygun yayın yapması gereken medyanın tarafsızlığının sağlanması ve seçimin bütün yarışmacılar bakımından adil şartlarda gerçekleşmesi için gereklidir.

Basın ve yayın alanındaki seçim propagandası yasakları, yurtdışından yapılan yayınlar ve internet haberciliğinin yaygınlaşması nedeniyle etkinliğini giderek kaybetmektedir. Yüksek Seçim Kurulunun seçim sürecinde internet haberciliğiyle ilgili düzenlemeler yapmasına imkan sağlanması düşünülebilirse de, bütün internet sitelerinin kontrolü mümkün gözükmemektedir.

3. Yurt Dışındaki Seçmenlerin Oy Kullanması

*Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye’deki seçimlerde oy kullanabilmelerini sağlamak amacıyla Anayasanın 67’nci maddesinin ikinci fıkrasına şu cümle eklenmiştir: “yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler”. Anayasanın “uygulanabilir tedbirler” ifadesi, vekalet yoluyla, mektupla veya yurtdışı temsilciliklerinde oy verme gibi, demokratik ülkelerde kullanılan *gıyabi oy usûllerinin* veya geliştirilebilecek diğer yöntemlerin kullanılabilmesine imkân sağlamış olmakla birlikte, Anayasanın değiştirildiği 1995’ten bu yana TBMM ve Yüksek Seçim Kurulu tarafından bu konuda köklü bir düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla, yurt dışında yaşayan milyonlarca Türk vatandaşı, Türkiye’ye gelerek gümrük kapılarında oyunu kullanabilen sınırlı sayıdaki seçmenler hariç, seçimlerde oy kullanma imkânından mahrumdur.*

Yurtdışındaki seçmenlerin oylarının değerlendirilmesiyle ilgili olarak Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (m.94), partilerin *gümrük kapılarında aldıkları oyların* seçim çevrelerindeki oylara eklenerek değerlendirileceğine ilişkin bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, her seçim çevresindeki geçerli toplam oy sayısı, gümrük seçim kurullarından gelen toplam oyun, diğer seçim kurullarından gelen oylara bölünmesiyle elde edilen oranda artırılır. O seçim çevresinde kullanılan toplam oyla bu şekilde hesaplanan toplam oy arasındaki fark partilere, gümrük kapıları seçim kurullarından

¹⁴ Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi, 2002 seçimleri öncesinde yaptığı açıklamada, “YSK’nın basına propaganda yasağı getirmesinin, ifade özgürlüğüne, demokrasiye ve hukuka aykırı” olduğunu ileri sürmüştür (Hürriyet, 30.11.2002).

gelen toplam oydaki hisseleri oranında bölüştürülür ve elde edilen rakamlar o seçim çevresinde aldıkları geçerli oylara eklenir.

Yurtdışındaki seçmenler için bir “yurtdışı seçim çevresi” oluşturulması gibi öneriler bulunmakla birlikte¹⁵, bu uygulama bir takım sorunlara yol açabilir. Her seçimde Türk seçmenlerin bulunduğu bütün ülkelerde sağlıklı bir şekilde oylama yapmak mümkün olmayabilir. Bu ise yurtdışından seçilecek temsilcilerin belirlenmesi ve seçmen-temsilci iletişimsizliği gibi sorunlar doğurabilir. Yurtdışından gelecek oyların MSK'nun 94'üncü maddesindeki sisteme göre değerlendirilmesi (yani, yurtdışından gelen oyların orantılı olarak seçim çevrelerine dağıtılması) usulü daha yerindedir. Ülke seçim çevresinin oluşturulması durumunda, yurtdışı oylarının ülke düzeyinde değerlendirilmesi de düşünülebilir. Yurtdışındaki seçmenlerin oylarını kullanabilmesi için en kısa zamanda gıyabi oy usullerinden birisinin kabul edilerek uygulamaya konulması zorunludur. Vekalet yoluyla ya da mektupla oylama yöntemlerinde seçim güvenliğini sağlamak daha güç olacağından, yurtdışındaki seçmenlerin oylarını kullanabilecekleri en sağlıklı yöntem yurtdışı temsilciliklerimizde oy kullandırılmasıdır.

4. Oylama Yöntemi

Bilindiği gibi, 1990'lı yıllarda demokrasiye geçiş yapan bazı Orta Asya ülkeleri dahil pek çok ülkede seçimler *elektronik oylama* sistemiyle gerçekleştirilirken, ülkemizde seçimler hala klasik yöntemle yapılmaktadır. Ülkemizde de seçimlerin elektronik yöntemle yapılması için gerekli altyapının oluşturulmasına hız verilmelidir¹⁶. Elektronik oylamanın en büyük yararı seçim sonuçlarının süratli ve güvenli olarak açıklanmasıdır. Bunun yanı sıra, seçimlerin daha az sayıda görevli tarafından yürütülmesi, geleneksel seçim hilelerinin engellenmesi, özürü vatandaşların oy kullanabilmesi için daha elverişli ortam oluşturması, geçersiz oyları ortadan kaldırması gibi yararları da vardır. Ayrıca elektronik oylama, seçim bölgelerine göre farklı dillerde oy pusulası hazırlayan ülkelerde programlanabilen elektronik cihazlar nedeniyle kolaylık sağlamaktadır. Buna karşılık, elektronik oylamanın en büyük

¹⁵ Bkz. Türk, Hikmet Sami — Erol Tuncer: Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi?, (TESAV Yayınları), Ankara, 1995, s. 134.

¹⁶ Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Cengiz Erdoğan'ın basına verdiği bilgiye göre, YSK, il ve ilçelerin tamamında bilgisayara geçmiş olup, Türkiye'deki seçmenlerin bilgisayarla kayda alınması işlemi 2006 içinde tamamlanacaktır. Yazılım işlemleri tamamlandığında “seçmen kimlik numarası” yerine “vatandaşlık kimlik numarası” esas alınacak ve seçmenlerin oylarını vatandaşlık numarası ile bilgisayar ortamında oylarını kullanmaları için gerekli altyapı hazırlanmış olacaktır [(www.memurlar.net/haber27163.htm), (E. T. 21.4.2006)].

sakıncası, yazılım programlarının yeterli güvenliğe sahip olmaması durumunda ortaya çıkabilecek ciddi seçim hileleridir. Keza, oylama zamanında ortaya çıkabilecek çeşitli işletim sorunları ya da teknik arızalar da sakıncalar arasındadır¹⁷.

5. Milletvekillerinin İllere Dağılımı

Milletvekili Seçimi Kanununa göre (m.4), illerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde toplam milletvekili sayısından (550 milletvekili) her il'e önce bir milletvekili verilir. Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, illere verilen milletvekili sayısı çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur. Bu işleme göre nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konulur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekillikleri bu sıraya göre dağıtılır. Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus veya nüfus artışı göstermesi halinde, bunlar arasında ad çekilir.

Bu illerin milletvekili sayısının seçim çevrelerine dağıtımında; seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili sayısı, nüfusları bakımından illerin milletvekili sayısının tespitine ilişkin esaslara göre belirlenir.

Genel nüfus sayımı sonuçlarının açıklanmasından itibaren en geç altı ay içinde seçim çevrelerini ve her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısını belirleyerek ilân etme görevi Yüksek Seçim Kuruluna aittir (Milletvekili Seçimi Kanunu, m.5).

Seçim kanunlarında yapılması gereken önemli değişikliklerden birisi de illerin çıkaracağı milletvekili sayısının belirlenme yöntemidir. Seçim çevrelerinin ve çıkaracakları milletvekili sayılarının belirlenmesinde her il'e nüfusuna bakılmaksızın önce birer milletvekilliği tahsis edilmesi ve nüfus esasının geri kalan milletvekillikleri için uygulanması, küçük illerin lehine büyük illerin ise aleyhine sonuç doğurmaktadır. Çünkü küçük nüfuslu iller, gelişmiş ve kentleşmiş büyük nüfuslu illere oranla parlamentoda daha ağırlıklı olarak temsil edilmektedirler. Örneğin, 1999 milletvekili genel seçimlerinde Tunceli'de 43.000, Bayburt'ta 50.000 nüfusa bir milletvekili düşerken, İstan-

¹⁷ Elektronik oylama yönetiminin yararları ve sakıncaları hakkında bkz. www.wikipedia.org/wiki/title/electronicvoting (E. T. 5.4.2006).

bul'da 132.000, İzmir'de ise 130.000 nüfusa bir milletvekili düşmüştür¹⁸. Keza, 2002 milletvekili genel seçimlerinde de, Tunceli'de 47.000, Bayburt'ta 49.000 nüfusa bir milletvekili, İstanbul'da 143.000, İzmir'de ise 140.000 nüfusa bir milletvekili düşmüştür¹⁹. Bu nedenle, milletvekillerinin illere dağıtımında "önce her ile bir milletvekili verilmesi" kuralından vazgeçilmelidir. Türkiye çapında bir milletvekiline isabet eden nüfus sayısı belirlendikten sonra, bu sayının altında kalanlara sadece bir milletvekilliği verilerek, bu sayının üstündeki illere ise bu sayının katları miktarında milletvekilliği tahsis edilmelidir.

6. Seçimlere Katılma Zorunluluğu

Seçimlerin serbestliği, oy vermenin bir mecburiyet haline getirilemeyeceğini, yani "ihtiyarî oy" sisteminin benimsenmesi gerektiği anlamına da gelir. Ancak Anayasa "mecburî oy" sistemini kabul etmiştir. Anayasaya göre (m.175/8), "halkoylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahalli genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır." İhtiyarî oyun amacı seçimin serbestliğini sağlamak iken, mecburî oy seçime katılma oranlarını yükselterek siyasi katılmayı güçlendirmeyi amaçlar. Mecburî oy ve ihtiyarî oy sistemlerinden hangisinin demokrasiye daha uygun düşeceği tartışmalı bir konudur. Ancak demokratik ülkelerde ihtiyarî oy sistemi yaygındır. Kanaatimizce, demokratik sistem için ihtiyarî oy daha uygundur.

7. Milletvekili Seçilme Yeterliliğiyle İlgili Sorunlar

Milletvekili seçilme yaşı Anayasada 30 olarak düzenlenmiştir. Seçilme yaşının bir Anayasa değişikliğiyle 25 olarak değiştirilmesi yerinde olacaktır. Esasen seçmen yaşında olduğu gibi, seçilme yaşında da zamanla 18 yaşın kabul edilmesine doğru bir eğilimin ortaya çıkması muhtemeldir. Milletvekili aday olabilmek ve seçilmeyi başarmak oldukça ciddi bir emek ve sermaye birikimini gerekli kıldığından, seçilme yaşının 18'e indirilmesi halinde bile, pratikte bu yaşlara yakın adayların Meclise girme şansları oldukça düşük kalacaktır.

Milletvekili seçilme şartlarından birisi de Anayasanın 76'ncı maddesinde sayılan suçlardan hüküm giymemiş olmaktır. Buna göre, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat

¹⁸ Sabuncu, Yavuz: "Seçim Sistemi, Adalet ve İstikrar", Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayında Sunulan Tebliğ, Ankara, 2001, s. 3.

¹⁹ Sabuncu, Yavuz : Anayasaya Giriş, Ankara, 2005, s. 184.

karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, *affa uğramış olsalar bile* milletvekili seçilemezler.

Anayasanın bu hükmüyle affa uğramış olanların bile milletvekili seçilemeyeceklerinin öngörülmüş olması, cezayla birlikte suçu bütün hüküm ve sonuçlarıyla ortadan kaldıran genel affın niteliğiyle bağdaşmamaktadır.

8. Seçim Dönemi

Anayasaya göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri beş yılda bir yapılır (m.77/1).

Ülkemizde bugüne kadar yapılan seçimler arasında dört yıldan fazla bir sürenin geçmemiş olması ve Türk siyasal hayatının dinamik yapısı dikkate alındığında beş yıllık sürenin, değişen seçmen eğilimlerinin parlamentoya yansıtılması açısından, uzun olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu sürenin dört yıla indirilmesi yerinde olacaktır.

9. Ara Seçim ve Yedek Milletvekilliği

Anayasanın 78'inci maddesi TBMM üyeliklerinde boşalma olması halinde ara seçim yapılmasını öngörmektedir. Ülkemizde seçimlerin genellikle normal süre dolmadan erken yapıldığı da göz önünde tutulduğunda ülkenin gereksiz yere seçim atmosferine girmemesi ve seçim ekonomisi bakımından ara seçim yerine yedek milletvekilliği uygulamasının bir Anayasa değişikliği ile benimsenmesi yararlı olabilir.

Yürürlükteki seçim sistemine göre partiler seçim çevrelerinde seçilecek milletvekili sayısı kadar aday göstermektedirler. Yedek milletvekilliğinin uygulamaya geçirilebilmesi açısından partilerin her çevrede asıl listeye ek olarak yedek listeler de hazırlamaları gerekecektir. Bununla birlikte, tercihli oy usulünün benimsenmesi halinde, partilerin seçim çevrelerinde seçilecek milletvekili sayısının iki ya da üç katı aday göstermesi gerekeceğinden listelerde seçilen adayların altında bulunan adaylar buldukları sıraya göre yedek milletvekilli olarak kabul edilebilirler. TBMM üyeliklerinde boşalma olduğunda da Yüksek Seçim Kurulu boşalan seçim çevresinde sıradaki yedek milletvekiline milletvekili mazbatasını verecektir.

10. Adaylık, Önseçim ve Tercihli Oy

Bir siyasi partiye mensup olsun veya olmasın seçilme yeterliliğine sahip her Türk vatandaşı milletvekilliğine adaylığını koyabilir (Milletvekili Seçimi Kanunu, m.12/1). Milletvekilliği adaylığı, “siyasi parti adaylığı” ve “bağımsız adaylık” olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir.

Siyasi Partiler Kanununun 37 nci maddesine göre, siyasi partiler milletvekili genel ve ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından, **adayların tespitini**; serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esasları çerçevesinde, *tüzüklerinde belirleyecekleri usûl ve esaslardan herhangi biri veya birkaçı ile yapabilirler*.

Bu düzenlemeye göre, siyasi partiler aday tespitine ilişkin kuralları kendi içtüzükleri ile belirleyebileceklerdir. *Örneğin*, siyasi partiler, aday tespitinde *önseçim usûlünü* veya *merkez yoklaması usûlünü* yahut da her ikisini birlikte uygulayabilirler. Ancak önseçim usûlünün uygulanması halinde, Siyasi Partiler Kanununun önseçime ilişkin kurallarının uygulanması zorunludur (Siyasi Partiler Kanunu, m.37/3).

Türk siyasal partileri önseçimi delegelere yaptırmaktadır. Kuşkusuz, sağlıklı bir kayıt sistemi varsa üyelerin katılımıyla yapılacak bir önseçim, sadece delegelerin katılımıyla yapılacak önseçime tercih edilebilir. Türk parti sisteminde sağlıklı bir üye kayıt sistemi olmadığı gibi, bu sistem de sorunlar içerebilecektir. Bazen bir üyenin birden fazla partiye kayıtlı olduğu görülebilmektedir. Kaldı ki, üyelik sisteminde partilere sadece şekli bir mensubiyet söz konusudur.

Bu nedenle, ülkemizde siyasi partilere **önseçim** yapma zorunluluğu getirilmesi yönünde görüşler olmakla birlikte, sağlıklı üye kayıtlarının olmaması ve aday gösterme mekanizmasının partilerin iç işi olması gerçeği karşısında önseçim zorunluluğunun beklenen yararı doğurması oldukça güç gözükmektedir. Önseçim yerine, tercihli oyun benimsenmesi daha yararlı olabilir.

Esasen, parti içi demokrasi ile siyasal sistemdeki demokrasi arasında Türk siyasal çevrelerinde dile getirildiği gibi mutlak bir ilişki kurulması siyasî partiler genel teorisi bakımından kabul gören bir düşünce değildir. Bu konuda yıllarca geriye giden çok ciddî tartışmalar bulunmaktadır²⁰. Bura-

²⁰ Ostrogorski, Masei: Democracy and the Organisation of Political Parties, Chicago 1964, Vol. 1, s.289-3003; Plamenatz, John: Democracy and Illusion of Certain Aspects of Modern Democratic Theory, London 1973, s. 69. Ayrıca bkz. Özbudun, Ergun: Siyasal Partiler, Ankara, 1979, s. 164-165.

daki temel yanlış bir örgüt olan parti ile bir örgüt olmayan demokrasinin birbirine karıştırılmasıdır²¹. Dolayısıyla, parti içindeki demokrasiyi ülke çapındaki demokrasiyle özdeşleştirmek mümkün değildir. Özellikle parlamenter sistemlerde, partilerin uygulamayı amaçladıkları kapsamlı programları vardır ve belli ölçüde disiplinli olmak durumundadırlar. Merkezin gücünün bütünüyle ortadan kaldırılması parti programının uygulanamaya-acağı bir disiplinsizlik ortaya çıkarabilir. Parlamenter sistemlerin doğası, parti disiplini ile parti içi demokrasi arasında makul bir denge kurulmasını gerektirir.

Tercihli oy sisteminde seçimde oy kullanan seçmen doğrudan doğruya partiye oy vermekte ve seçim çevresinde sunulan iki kat veya üç kat aday kendi tercihlerine göre sıralamaktadır. Bir anlamda bu yöntem en sağlıklı önseçim olarak kabul edilebilir. Böylece, iki ya da üç kat aday belirleyerek seçmene sunan *parti yönetimi ile bunları tercihlerine göre sıralayan seçmenler arasında makul bir denge* oluşturulabilecektir. Öte yandan, tercihli oy sistemi seçmen iradesine saygı ve seçmenin siyaset sürecine katılmasını teşvik açısından da yararlı olacaktır. TÜSİAD tarafından yaptırılan bir araştırmada görüşülen kişilerin yüzde 81'i tercihli oyun benimsenmesini olumlu karşılayacaklarını belirtmişlerdir.

Tercihli oy sisteminin uygulanabilmesi için, Milletvekili Seçimi Kanununun, siyasi partilerin, her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı kadar aday göstereceklerine ilişkin hükmünün (m.12/2) yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Adaylıkta kamu görevlilerinin istifa etme zorunluluğu: Anayasanın 76'ncı maddesinin üçüncü fıkrasına göre, hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, *aday olamazlar* ve milletvekili seçilemezler. Oysa 1961 Anayasası (m.68/3) daha yerinde olarak, aday olmanın memurluktan çekilme şartına bağlanamayacağını öngörmekteydi.

Kanaatimizce, seçimlerde aday olabilmek için "görevden çekilmenin zorunlu tutulması", yargı, silahlı kuvvetler ve diğer güvenlik kuruluşları mensupları ile üst düzey bürokratlar dışında kalan ve görevinden dolayı seçim sürecini kendi lehine etkileme gücü bulunmayan kamu görevlileri

²¹ Yayla, Atilla, (1998): Siyaset Teorisine Giriş, Ankara, 1998, s.182.

bakımından yerinde değildir ve Anayasanın “eşitlik ilkesi”ne de aykırıdır. Çünkü, kamu görevlisi olmayan adaylar işlerini bırakmadan aday olabilmekte ve maddî kayba da uğramamaktadırlar. Oysa aday olup da seçilemeyen kamu görevlileri eski görevlerine dönme konusunda ciddi sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle, aday olan kamu görevlilerinin istifa etme zorunluluğu kaldırılmalı, adaylık süresince öncelikle hak ettikleri ücretli izin süreleri kullanılmalı ve bu yeterli olmadığı takdirde kendilerine ücretsiz izin verilmelidir. Bu uygulama, Yavuz Sabuncu’nun ifadesiyle²², özellikle yerel politikadaki “serbest meslek erbabı” etkisini azaltarak siyaseti zenginleştirecektir.

11. Seçim Harcamalarının Sınırlanması

Demokratik ülkelerde adayların seçim harcamalarına makul sınırlamalar getirilirken, partilerin ve adayların aldıkları belli bir miktarın üstündeki bağışların da açıklanması zorunluluğu vardır²³. Öte yandan üçüncü kişilerin belli bir aday için yaptığı harcamalar da o adayca yapılmış sayılmaktadır. Türk Siyasi Partiler Kanununda partilerin gelir, gider ve harcamalarıyla ilgili düzenlemeler olmakla birlikte, partilerin ve adayların seçim harcamaları konusunda seçim kanunlarında bir sınırlama bulunmaması önemli bir eksikliktir. Kaldı ki, Anayasada (m.69/son), partilerin ve adayların seçim harcamalarının kanunla düzenlenmesi yönünde açık bir hüküm bulunmaktadır.

12. Seçim Çevreleri

Seçim çevreleri, seçimin gerçekleştiği en küçük birimdir. Seçimlerde kullanılan oyların milletvekilliğine dönüştürülmesi işlemi seçim çevresi çapında yapılır. Seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçimlerin nisbilik derecesini önemli ölçüde etkiler. Seçim çevreleri büyüdükçe, partilerin oy oranları ile elde ettikleri milletvekilliği oranları birbirine yakın gerçekleşir. Seçim çevreleri küçüldüğünde ise, bu oranlar arasındaki fark büyür. Genellikle, küçük seçim çevreleri büyük partilerin, büyük seçim çevreleri ise küçük partilerin yararına sonuç doğurur.

Seçim çevreleri *tek isimli* (dar çevre) ya da *çok isimli* (geniş çevre ve millî çevre) olabilir. Tek isimli seçim çevresinde sadece bir temsilci seçilir ve mahiyeti gereği ancak çoğunluk sisteminde uygulanabilir. Çok isimli çevrenin birinci türü olan *geniş çevre* sisteminde, seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısı en az iki ya da daha fazla olabilmektedir. Geniş çevre, genellikle nisbi temsil sisteminde kullanılmakla birlikte, çoğunluk sisteminde de tercih edi-

²² Sabuncu, Seçim Sistemi, Adalet ve İstikrar, s. 8.

²³ Bkz. “Legal Restrictions”, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Political_campaigning#Legal_restrictions (E. T. 5.4.2006).

lebilmektedir. Çok isimli çevrenin ikinci türü olan *millî çevre* sisteminde, parlamento üyelerinin tamamı ülke düzeyinde tek bir seçim çevresinden seçilmektedir. Millî çevre ancak nisbi temsil sistemiyle birlikte uygulanabilir.

Türkiye’de milletvekili seçimleri bakımından kural olarak *her il bir seçim çevresi* olarak kabul edilmektedir. Çıkaracağı milletvekili sayısı 18’e kadar olan iller, bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19’dan 35’e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür²⁴. Bu seçim çevreleri, numara sırasına göre adlandırılır.

Bu illerin seçim çevreleri belirlenirken şu esaslara uyulacaktır:

(1) Seçim çevreleri, mümkün olduğu ölçüde eşit veya birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulur.

(2) Mümkün olduğu ölçüde ilçelerin mülki bütünlüğü dikkate alınır.

(3) Aynı seçim çevresinde yer alacak ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlıkları ile ulaşım imkânları göz önünde bulundurulur.

Daraltılmış Seçim Çevreleri

Ulusal barajın yüzde 10’un altına indirilmesi durumunda büyük partilerin tek başına hükümet kurmasına imkan vermek amacıyla seçim çevrelerinin daraltılması, örneğin, milletvekili sayısı 10’u geçen illerin bölünmesi düşünülebilir.

Ülke Seçim Çevresi ya da Türkiye Milletvekilliği

Mevcut seçim sisteminin (yüzde 10 ulusal barajlı d’Hondt sistemi) uygulanmaya devam edilmesi halinde, 100 milletvekilinin barajsız olarak Türkiye çapında (millî çevre) seçilmesi, hem barajı geçemeyen partilerin temsilinin sağlanması hem de taşradan büyük kentlere doğru gerçekleşen büyük ölçekli iç göç nedeniyle nüfus-bölge özdeşliğinin kaybolması²⁵ gerçeği karşısında son derece yararlı olacaktır. Öte yandan, uzman kişilerin Türkiye ça-

²⁴ Ülkemizde 1999 ve 2002 milletvekili genel seçimlerinde, her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiş, Ankara ve İzmir iki, İstanbul ise üç seçim çevresine bölünmüştür.

²⁵ Türkiye’de çok yoğun bir kentleşme olgusu bulunmaktadır. Kırsal kesimden Büyükşehirlere doğru gerçekleşen göç nedeniyle nüfus-bölge özdeşliği kaybolmuştur. Genellikle üniversite bitiren veya iş nedeniyle Büyükşehirlere yerleşen kırsal kökenli nüfus kısmının memleketleriyle temasları kesildiğinden, bu bölgelerden aday olma şansları zayıflamaktadır. Buna karşılık, taşrada çalışmakta olan serbest meslek erbabının (örneğin, tüccar, avukat, eczacı, doktor) aday olma şansı yükselmektedir. Bu nedenle Parlamentoda da bir taşra egemenliği ortaya çıkmaktadır. Yerel politikada bu olgu daha da belirgindir.

pında aday gösterilerek parlamentodaki taşra egemenliğinin de bir ölçüde dengelenmesi mümkün olacaktır.

Bu nedenlerle, belli sayıdaki milletvekilinin Türkiye çapında seçilmesi amacıyla bir ülke seçim çevresi oluşturulması yerinde olacaktır. Ancak Anayasa Mahkemesi 1995 yılında verdiği bir kararla²⁶, Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen “100 milletvekilinin ülke seçim çevresinden seçilmesi”ni öngören düzenlemeyi, Anayasanın 80’inci maddesinde yer alan “seçildikleri bölge” ibaresine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Zira, Anayasa’da yer alan “seçildikleri bölge” ibaresi, karara muhalif kalan üyenin de işaret ettiği gibi²⁷, milletvekillerinin mutlaka illerdeki seçim çevrelerinden seçilmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir. Anayasa’da seçim çevresi ya da seçim bölgesi tanımı yapılmış değildir. Seçim çevrelerinin belirlenmesi kanuna bırakılmıştır. Dolayısıyla, kanun, seçim çevrelerini tek isimli, geniş ya da milli çevre (ülke seçim çevresi) şeklinde belirleyebilir. Bununla birlikte, yeni bir iptalle karşılaşmamak için Anayasanın 80’inci maddesindeki “seçildikleri bölge” ibaresinin bir değişiklik ile metinden çıkartılması Anayasaya aykırılık sorununun aşılması için yeterli olacaktır²⁸. Esasen milletvekillerinin illerle irtibatlandırılması sisteminden, sadece ülke seçim çevresinde değil, bütünüyle de vazgeçilebilir. Bu uygulama, Anayasa’nın 80’inci maddesindeki “bütün milletin temsili” ilkesine daha uygundur. Bu bağlamda, Anayasa’nın “ara seçimleri” düzenleyen 78’inci maddesine eklenen ve “bir ilin ya da seçim çevresinin Mecliste üyesinin kalmaması” durumunda ara seçim yapılmasını öngören hükümdeki ifade, “milletin temsili ilkesi” ile bağdaşmadığından Anayasa’dan çıkartılmalıdır.

13. Siyasi Partilerin Seçim İttifakı

Mevcut sistemde partilerin seçimlerde işbirliği yapması mümkün değildir. Seçim ittifakı hukuken değilse de, fiilen zaman zaman yapılmaktadır. Bu nedenle seçimlerde partilerin işbirliği yapması hukuken de düzenlenerek

²⁶ E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995

(<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-59.htm>) (E.T. 5.4.2006).

²⁷ Anayasa Mahkemesinin bu kararına katılmayan üye Haşim Kılıç’ın karşıoy yazısı ve gerekçesi için bkz. E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995

(<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-59.htm>). Aynı görüş için ayrıca bkz.

²⁸ Sabuncu, Seçim Sistemi, Adalet ve İstikrar, s. 5; Yüzbaşıoğlu, Necmii: TESAV Siyasi Partiler ve seçim Kanunlarında Değişiklik Önerileri Sempozyumu, Ankara, 2005, s. 153.

kabul edilmelidir. Bunun için Milletvekili Seçimi Kanunu'nun "Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler" hükmünün (m.16) değiştirilmesi gerekmektedir. Ancak ittifak yapan partiler bakımından, ülke barajının belli ölçüde yükseltilmesi, barajın bütünüyle etkisiz hale getirilmesini engellemek bakımından gereklidir.

14. Seçim Kanunlarında Yapılacak Değişikliklerin Bir Yıl İçinde Yapılacak Seçimlerde Uygulanmaması Kuralının Uygulanabilirliği

Üzerinde durulması gereken bir başka husus, seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmayacağına ilişkin Anayasa hükmünün uygulanması sorunudur.

2001 Anayasa değişikliği ile Anayasanın 67'nci maddesine eklenen bir hükümle (f.7), seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaması esas benimsenmiştir. Bu düzenlemeyle, Meclis'teki çoğunluğun (genellikle iktidar partilerinin) seçimlerden kısa bir süre önce seçim kanunlarını kendi yararları doğrultusunda değiştirerek seçime gitmeleri önlenmek istenmiştir. Seçime katılacak bütün partileri ve adayları ilgilendiren ve demokratik ilkelere dayanması gereken seçim kurallarının tek başına iktidar partileri tarafından belirlenmesi ya da değiştirilmesi seçimlerin âdil, eşit ve dürüst yapılmasını engelleyebilir. Bu hüküm karşısında, bir yıl sonra oy destekleri ve seçim taktikleri muhtemelen değişecek olan siyasi partiler, ileride kendilerine de uygulanacak olan seçim kanunları değiştirilirken mümkün olduğunca âdil ve dürüst kurallar konulmasını sağlamaya çalışacaklardır. Bu açıdan getirilen düzenleme yerindedir. Bununla birlikte, bu Anayasa hükmü, seçim kanunlarında değişiklik yapılması gerekli olan hallerde, bir yıl sonraki seçimlere ilişkin olarak durumlarını belirleyemeyen partileri (özellikle de iktidar partilerini) belirsiz bir ortamda seçim kanunlarında değişiklik yapmaktan kaçınmaya itebilir. Dolayısıyla, gerçekte bu hükmün uygulanma olasılığı düşüktür.

Bu hüküm nedeniyle şöyle ilginç bir sorunla da karşı karşıya kalabiliriz: TBMM'nin Mayıs 2006 içinde, örneğin seçim sistemini değiştirdiğini ya da seçim kanunlarında bazı değişiklikler yaptığını varsayalım. Değişikliğin yapıldığı tarihte 2007 seçimlerine bir yıldan fazla bir süre olduğundan söz konusu değişiklikler bu seçimlerde uygulanacaktır. Ancak, TBMM'nin 2006 sonlarında bir erken seçim kararı alması durumunda, yapılan değişiklikler uygulanamaz hale gelecek ve erken seçim değişiklikten önceki düzenlemelere göre yapılacaktır.

15. Seçim Sisteminin Anayasa'da Yer Alıp Almayacağı Sorunu

Seçim sisteminin anayasada yer alıp almayacağı konusu tartışmalı bir konudur. Ancak uygulamada genellikle seçim sistemi, anayasada değil, seçim kanunlarında düzenlenmektedir. Bununla beraber, bizce, siyasal sonuçları itibarıyla anayasal düzenlemeler kadar, hatta daha önemli olduğu kabul edilen seçim sisteminin, çoğulcu demokrasileri kuran uzlaşmacı bir anlayışla belirlenmesinden sonra, anayasaya konulması yerinde olur²⁹. Seçim sisteminin türü ve temel ilkeler anayasada yer aldıktan sonra, diğer bütün ayrıntılar seçim kanunlarına bırakılmalıdır. Örneğin, 1919 tarihli Weimar (Alman) Anayasası³⁰, İsviçre Anayasası ve Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasasında seçim sistemi (nisbi temsil sistemi) açıkça yer almıştır. Macaristan Anayasası ise, anayasa değişikliğinin yanısıra seçim kanunu gibi bazı temel kanunlarda değişiklik yapılmasını “üçte-iki” oy çoğunluğu şartına bağlamıştır. Böylece seçim kanunu da anayasal statüye sahip kılınmıştır.

Bu nedenle Anayasa ile belli bir seçim sistemini tercih edilmeyerek 67'nci maddede 1995 yılında yapılan değişiklikle maddeye, “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” hükmü eklenmiş olması yeterli değildir³¹. Bu hükmün konulmasıyla, seçim sistemi ve diğer seçim kurallarının düzenlenmesinde, iki karşıt tercih olan “eşitlik” (partilerin oyları oranında parlamentoda temsil edilmesi) ve “fayda” (büyük partilere avantaj sağlamak suretiyle hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak) prensiplerinin dengelenmesi amaçlanmıştır. Ancak, özellikle oyların sandalyelere dönüştürülmesi yöntemi, yani dar anlamda seçim sistemi tercihi bakımından birbirine karşıt iki prensibin (temsilde adalet ve yönetimde istikrar) dengelenmesi güç bir faaliyettir. Anayasanın, tartışma yaratacak böyle bir düzenleme yapmak yerine, bazı demokratik anayasalarda örneklerini gördüğümüz gibi belli bir seçim sistemini benimsemesi ya da seçim kanunlarında yapılacak değişiklikleri üçte iki oy çoğunluğu şartına bağlaması daha uygun olabilirdi.

²⁹ Aynı görüş için bkz. Araslı, Oya: Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876- 1987), Ankara, 1989, s. 309.

³⁰ Yürürlükteki 1949 tarihli Alman Anayasasında ise seçim sistemi yer almamıştır.

³¹ Bkz. 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanun (R.G. 26.7.1995, Sayı 22355).

EK-1 : ABD 2000 Başkanlık Seçimleri *Florida Eyaleti Palm Beach Seçim Çevresi Oy Pusulası*. Kötü dizayn edilen bu oy pusulası nedeniyle Demokrat aday Al Gore 2000 yılında Amerikan başkanlık seçimini kaybetti.

(<http://www.sun-sentinel.com/elections/palmbeachballot.htm> (E.T. 5.4.2006).

Confusion over Palm Beach County ballot

Although the Democrats are listed second in the column on the left, they are the third hole on the ballot.

(REPUBLICAN) GEORGE W. BUSH - PRESIDENT DICK CHENEY - VICE PRESIDENT	3 →	
(DEMOCRATIC) AL GORE - PRESIDENT JOE LIEBERMAN - VICE PRESIDENT	5 →	← 4
(LIBERTARIAN) HARRY BROWNE - PRESIDENT ART OLIVIER - VICE PRESIDENT	7 →	← 6
(GREEN) RALPH NADER - PRESIDENT WINDA LADUKE - VICE PRESIDENT	9 →	← 8
(SOCIALIST WORKERS) JAMES HARRIS - PRESIDENT MARGARET TROWE - VICE PRESIDENT	11 →	← 10
(NATURAL LAW) JOHN HAGELIN - PRESIDENT NAT GOLDHABER - VICE PRESIDENT	13 →	
		(REFORM) PAT BUCHANAN - PRESIDENT EZOLA FOSTER - VICE PRESIDENT
		(SOCIALIST) DAVID McREYNOLDS - PRESIDENT MARY CAL HOLLIS - VICE PRESIDENT
		(CONSTITUTION) HOWARD PHILLIPS - PRESIDENT J. CURTIS FRAZIER - VICE PRESIDENT
		(WORKERS WORLD) MONICA MOOREHEAD - PRESIDENT GLORIA LA RIVA - VICE PRESIDENT
		WRITE-IN CANDIDATE To vote for a write-in candidate, follow the directions on the long stub of your ballot card.

Punching the second hole casts a vote for the Reform Party.

Sun-Sentinel graphic/Daniel Niblock

EK- 2: Güney Afrika Cumhuriyeti Oy Pusulası Örneği. Bu pusula lider fotoğraflarına yer vermektedir. (http://www.aceproject.org/main/samples/em/emx_b044.pdf) (E. T. 23.4.2006).

RSA

1994

Make your mark next to the party you choose.
 Etasa letshwao pela mologato oo o o kgethang.
 Yenza uphawu eceleni kwelicembu lolikhetsako.
 Endla mfungho esthelo ka vandle leri u ni hlwutaka.
 Biza letshwao go lebagana le lekoko la gago.
 Yenza uphawu lakho eduze nehlangano oyikhetako.

Plaas u merk langs die party van u keuse.
 Dira letswao la gago go lebana le phathi yeo o e kgethago.
 Kha vha ite luswayo phanda ha dzangano jine vha khetha.
 Yenza uphawu lwakho ecaleni kwegolo elo ulikhetayo.
 Dweba uphawu esikheleni esiseduze kwenhlangano oyikhetayo.

PAN AFRICANIST CONGRESS OF AZANIA		PAC		
SPORTS ORGANISATION FOR COLLECTIVE CONTRIBUTIONS AND EQUAL RIGHTS		SOCCER		
THE KEEP IT STRAIGHT AND SIMPLE PARTY		KISS		
VRYHEIDFRONT - FREEDOM FRONT		VF-FF		
WOMEN'S RIGHTS PEACE PARTY		WRPP		
WORKERS' LIST PARTY		WLP		
XIMOKO PROGRESSIVE PARTY		XPP		
AFRICA MUSLIM PARTY		AMP		
AFRICAN CHRISTIAN DEMOCRATIC PARTY		ACDP		
AFRICAN DEMOCRATIC MOVEMENT		ADM		
AFRICAN MODERATES CONGRESS PARTY		AMCP		
AFRICAN NATIONAL CONGRESS		ANC		
DEMOCRATIC PARTY - DEMOKRATIESE PARTY		DP		
DIKWANKWETLA PARTY OF SOUTH AFRICA		DPSA		
FEDERAL PARTY		FP		
LUSO - SOUTH AFRICAN PARTY		LUSAP		
MINORITY FRONT		MF		
NATIONAL PARTY - NASIONALE PARTY		NP		
INKATHA FREEDOM PARTY - IQEMBU LENKATHA YENKULULEKO		IFP		

RSA 1994

EK- 3: *Almanya Oy Pusulası Örneği*. Parlamentoda temsil edilen partiler son seçimdeki oy sayısına göre sıralanmaktadır. (http://www.aceproject.org/main/samples/em/emx_b027.pdf) (E.T. 23.4.2006).

Stimmzettel

für die Wahl zum Deutschen Bundestag im Wahlkreis 165 Esslingen am 2. Dezember 1990

Sie haben 2 Stimmen

hier 1 Stimme
für die Wahl
eines/einer
Wahlkreisabgeordneten
Erststimme

hier 1 Stimme
für die Wahl
einer Landesliste (Partei)
- maßgebende Stimme für die Verteilung der
Sitze insgesamt auf die einzelnen Parteien -
Zweitstimme

<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 70%; padding: 5px;"> 1 Hauser, Otto <small>Bundestagsabgeordneter</small> Esslingen am Neckar Reiterstraße 32 CDU </td> <td style="width: 20%; padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="width: 10%; padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 2 Mosdorf, Siegmur <small>Landesgeschäftsführer</small> Hochdorf Weinbergstraße 44 SPD </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 3 Kehrer, Thomas <small>Rechtsanwalt</small> Esslingen am Neckar Brühlbacherweg 12 FDP/ DVP </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 4 Özdemir, Cem <small>Student</small> Sud-Uwech Lange Straße 15 GRÜNE </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 5 Donnerstag, Dietmar <small>Rechtsanwalt</small> Stuttgart Zähringer Straße 14 REP </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 6 Brutzer, Ulrich <small>Rechtsanw.</small> Karlsruhe Lamrechtstraße 6 NPD </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> 10 Daubner, Stefan <small>Auszubildender in der Alterspflege</small> Esslingen am Neckar Dübelsstraße 27 ÖDP </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> </table>	1 Hauser, Otto <small>Bundestagsabgeordneter</small> Esslingen am Neckar Reiterstraße 32 CDU	☐	☐	2 Mosdorf, Siegmur <small>Landesgeschäftsführer</small> Hochdorf Weinbergstraße 44 SPD	☐	☐	3 Kehrer, Thomas <small>Rechtsanwalt</small> Esslingen am Neckar Brühlbacherweg 12 FDP/ DVP	☐	☐	4 Özdemir, Cem <small>Student</small> Sud-Uwech Lange Straße 15 GRÜNE	☐	☐	5 Donnerstag, Dietmar <small>Rechtsanwalt</small> Stuttgart Zähringer Straße 14 REP	☐	☐	6 Brutzer, Ulrich <small>Rechtsanw.</small> Karlsruhe Lamrechtstraße 6 NPD	☐	☐	10 Daubner, Stefan <small>Auszubildender in der Alterspflege</small> Esslingen am Neckar Dübelsstraße 27 ÖDP	☐	☐	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 20%; text-align: center;"> ☐ </td> <td style="width: 60%; padding: 5px;"> CDU Christlich Demokratische Union Deutschlands <small>Dr. Wolfgang Schäfers, Matthias Wiese, Dr. Lutz Stavenhagen, Armin Pfister, Gerd Jäger</small> </td> <td style="width: 20%; text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands <small>Dr. Hans-Joachim Lauth, Margot Schreyer, Hans Martin Bock, Wolfgang Pöhl, Dr. Ulfert Hartenstein</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> FDP/ DVP Freie Demokratische Partei/ Demokratische Volkspartei <small>Dr. Helmut Hüfner, Gert Göttsche, Martin Grottel, Dr. Wolfgang Weng, Dr. Oskar Feldmann</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> GRÜNE DIE GRÜNEN <small>Christa Vassopopulos, Gerd Müller, Ursula Eidsheim, Dr. Theo Weiser, Hans-Joachim Krieger</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☒ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> LIGA CHRISTLICHE LIGA Die Partei für das Leben <small>Karl Sempendörfer, Bettina Schrag, Ewald Jäsch, Wilfried Schmidt, Marion Gotthardt</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> CM CHRISTLICHE MITTE <small>Anny Stirk, Peter Bels, Michael Platt, Erno Schneider, Werner Keller</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> DIE GRAUEN DIE GRAUEN initiiert vom Senioren-Schütz Bund „Graus Panther“ e.V. („SSB-GP“) <small>Wolfgang Häfner, Marita-Elisabeth Fischer, Maris Hörten, Walter Meyer, Dr. Ursula Kömer</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> REP DIE REPUBLIKANER <small>Dr. Rolf Schläger, Leo Thann, Michael Herrlich, Arvid Brautigam, Ulfert Ulfenstein</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> NPD Nationaldemokratische Partei Deutschlands <small>Jürgen Schulzinger, Wilfried Mühlberg, Dr. Michael Franke, Siegfried Helm, Erwin Müller</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> ÖDP Ökologisch-Demokratische Partei <small>Hella Heuer, Maria Oltz, Bernd Richter, Hermann Gervitz, Herbert Alexander Gebhardt</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> PDS/Linke Liste Partei des Demokratischen Sozialismus/Linke Liste <small>Dr. Helga Rinke genannt Krogge, Dr. Ingeborg Bergmann, Dr. Ingrid Kasper-Herms, Dr. Günter Richter, Ina Weikert-Dean Rützel</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> <td style="padding: 5px;"> Patrioten Patrioten für Deutschland <small>Dr. Helmut Böttger, Edmund Boffa, Bernd Scholz, Inna Boffa, Karl Deiser</small> </td> <td style="text-align: center;"> ☐ </td> </tr> </table>	☐	CDU Christlich Demokratische Union Deutschlands <small>Dr. Wolfgang Schäfers, Matthias Wiese, Dr. Lutz Stavenhagen, Armin Pfister, Gerd Jäger</small>	☐	☐	SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands <small>Dr. Hans-Joachim Lauth, Margot Schreyer, Hans Martin Bock, Wolfgang Pöhl, Dr. Ulfert Hartenstein</small>	☐	☐	FDP/ DVP Freie Demokratische Partei/ Demokratische Volkspartei <small>Dr. Helmut Hüfner, Gert Göttsche, Martin Grottel, Dr. Wolfgang Weng, Dr. Oskar Feldmann</small>	☐	☐	GRÜNE DIE GRÜNEN <small>Christa Vassopopulos, Gerd Müller, Ursula Eidsheim, Dr. Theo Weiser, Hans-Joachim Krieger</small>	☒	☐	LIGA CHRISTLICHE LIGA Die Partei für das Leben <small>Karl Sempendörfer, Bettina Schrag, Ewald Jäsch, Wilfried Schmidt, Marion Gotthardt</small>	☐	☐	CM CHRISTLICHE MITTE <small>Anny Stirk, Peter Bels, Michael Platt, Erno Schneider, Werner Keller</small>	☐	☐	DIE GRAUEN DIE GRAUEN initiiert vom Senioren-Schütz Bund „Graus Panther“ e.V. („SSB-GP“) <small>Wolfgang Häfner, Marita-Elisabeth Fischer, Maris Hörten, Walter Meyer, Dr. Ursula Kömer</small>	☐	☐	REP DIE REPUBLIKANER <small>Dr. Rolf Schläger, Leo Thann, Michael Herrlich, Arvid Brautigam, Ulfert Ulfenstein</small>	☐	☐	NPD Nationaldemokratische Partei Deutschlands <small>Jürgen Schulzinger, Wilfried Mühlberg, Dr. Michael Franke, Siegfried Helm, Erwin Müller</small>	☐	☐	ÖDP Ökologisch-Demokratische Partei <small>Hella Heuer, Maria Oltz, Bernd Richter, Hermann Gervitz, Herbert Alexander Gebhardt</small>	☐	☐	PDS/Linke Liste Partei des Demokratischen Sozialismus/Linke Liste <small>Dr. Helga Rinke genannt Krogge, Dr. Ingeborg Bergmann, Dr. Ingrid Kasper-Herms, Dr. Günter Richter, Ina Weikert-Dean Rützel</small>	☐	☐	Patrioten Patrioten für Deutschland <small>Dr. Helmut Böttger, Edmund Boffa, Bernd Scholz, Inna Boffa, Karl Deiser</small>	☐
1 Hauser, Otto <small>Bundestagsabgeordneter</small> Esslingen am Neckar Reiterstraße 32 CDU	☐	☐																																																								
2 Mosdorf, Siegmur <small>Landesgeschäftsführer</small> Hochdorf Weinbergstraße 44 SPD	☐	☐																																																								
3 Kehrer, Thomas <small>Rechtsanwalt</small> Esslingen am Neckar Brühlbacherweg 12 FDP/ DVP	☐	☐																																																								
4 Özdemir, Cem <small>Student</small> Sud-Uwech Lange Straße 15 GRÜNE	☐	☐																																																								
5 Donnerstag, Dietmar <small>Rechtsanwalt</small> Stuttgart Zähringer Straße 14 REP	☐	☐																																																								
6 Brutzer, Ulrich <small>Rechtsanw.</small> Karlsruhe Lamrechtstraße 6 NPD	☐	☐																																																								
10 Daubner, Stefan <small>Auszubildender in der Alterspflege</small> Esslingen am Neckar Dübelsstraße 27 ÖDP	☐	☐																																																								
☐	CDU Christlich Demokratische Union Deutschlands <small>Dr. Wolfgang Schäfers, Matthias Wiese, Dr. Lutz Stavenhagen, Armin Pfister, Gerd Jäger</small>	☐																																																								
☐	SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands <small>Dr. Hans-Joachim Lauth, Margot Schreyer, Hans Martin Bock, Wolfgang Pöhl, Dr. Ulfert Hartenstein</small>	☐																																																								
☐	FDP/ DVP Freie Demokratische Partei/ Demokratische Volkspartei <small>Dr. Helmut Hüfner, Gert Göttsche, Martin Grottel, Dr. Wolfgang Weng, Dr. Oskar Feldmann</small>	☐																																																								
☐	GRÜNE DIE GRÜNEN <small>Christa Vassopopulos, Gerd Müller, Ursula Eidsheim, Dr. Theo Weiser, Hans-Joachim Krieger</small>	☒																																																								
☐	LIGA CHRISTLICHE LIGA Die Partei für das Leben <small>Karl Sempendörfer, Bettina Schrag, Ewald Jäsch, Wilfried Schmidt, Marion Gotthardt</small>	☐																																																								
☐	CM CHRISTLICHE MITTE <small>Anny Stirk, Peter Bels, Michael Platt, Erno Schneider, Werner Keller</small>	☐																																																								
☐	DIE GRAUEN DIE GRAUEN initiiert vom Senioren-Schütz Bund „Graus Panther“ e.V. („SSB-GP“) <small>Wolfgang Häfner, Marita-Elisabeth Fischer, Maris Hörten, Walter Meyer, Dr. Ursula Kömer</small>	☐																																																								
☐	REP DIE REPUBLIKANER <small>Dr. Rolf Schläger, Leo Thann, Michael Herrlich, Arvid Brautigam, Ulfert Ulfenstein</small>	☐																																																								
☐	NPD Nationaldemokratische Partei Deutschlands <small>Jürgen Schulzinger, Wilfried Mühlberg, Dr. Michael Franke, Siegfried Helm, Erwin Müller</small>	☐																																																								
☐	ÖDP Ökologisch-Demokratische Partei <small>Hella Heuer, Maria Oltz, Bernd Richter, Hermann Gervitz, Herbert Alexander Gebhardt</small>	☐																																																								
☐	PDS/Linke Liste Partei des Demokratischen Sozialismus/Linke Liste <small>Dr. Helga Rinke genannt Krogge, Dr. Ingeborg Bergmann, Dr. Ingrid Kasper-Herms, Dr. Günter Richter, Ina Weikert-Dean Rützel</small>	☐																																																								
☐	Patrioten Patrioten für Deutschland <small>Dr. Helmut Böttger, Edmund Boffa, Bernd Scholz, Inna Boffa, Karl Deiser</small>	☐																																																								

EK- 4: Rusya Oy Pusulası Örneği. Rusya’da kullanılan bu oy pusulası-
nın en sonunda

(sağ altta) yer alan seçenekte “hepsine karşı” ibaresi bulunmaktadır.

(http://www.aceproject.org/main/samples/em/emx_b042.pdf)

(E. T. 23.4.2006).

<p>Аграрная партия России</p> <p>Лыткин Михаил Иванович Тышкова Елена Олеговна Захаров Александр Харламович</p> <p>Имя: Яковлевич — Владимир — Давид Партия Российских коммунистических рабочих — Имя Яковлевич Яковлевич (партия рабочих, аграрная, социал-демократическая партия Российской Федерации)</p> <p>Жаковский Григорий Александрович Дукин Владимир Петрович Мельников Алексей Юрьевич</p> <p>Будущее России — Новые Имена (Молодежная организация и политический клуб «Новые Имена» России и Политическая молодежная организация «Транзитный Сигнал»)</p> <p>Давыдов Вячеслав Викторович Савкина Ольга Владимировна Миронов Владимир Николаевич</p> <p>Выбор России (Политический движени «Выбор России», Движение «Вперед к новым целям», Партия «Вперед к новым идеям», Крестьянская партия России)</p> <p>Гайдар Егор Тимурович Ковалев Сергей Александрович Панфилов Олег Александрович</p> <p>Гражданский союз во имя стабилизации, справедливости и процветания (Российский союз предпринимателей и предпринимателей, Всероссийский союз «Жизненный», Российский союз демократической молодежи, Ассоциация предпринимателей и предпринимателей России, Профсоюз работников легкой индустрии Российской Федерации, Профсоюз работников строительства и промышленности строительных материалов Российской Федерации, Движение «Вперед к новым идеям»)</p> <p>Мельников Андрей Иванович Иванов Николай Иванович Иванов Александр Иванович</p> <p>Демократическая партия России</p> <p>Тихонов Николай Ильич Гончаров Станислав Сергеевич Величкин Олег Геннадьевич</p> <p>Достоинство и милосердие</p> <p>Фролов Константин Васильевич Гурьев Николай Иванович Тихонов Роман Александрович</p>	<p>Коммунистическая партия Российской Федерации</p> <p>Дегтярев Геннадий Александрович Семесовский Владимир Иванович Иванов Виктор Иванович</p> <p>Конструктивно-экологическое движение России «КСДР»</p> <p>Павлов Алексей Михайлович Чибриков Владимир Иванович Бардин Станислав Михайлович</p> <p>Либерально-демократическая партия России</p> <p>Жариков Сергей Владимирович Кабачков Евгений Владимирович Марченко Вячеслав Александрович</p> <p>Партия Российского Единства и Справедливости</p> <p>Резниченко Сергей Степанов Сергей Борисович Орлов Олег Игоревич Можайкин Борис Александрович</p> <p>Политическое движение «Женщины России»</p> <p>Федорова Анна Николаевна Лыкина Екатерина Феликсовна Гуслярова Наталья Георгиевна</p> <p>Российское движение демократических реформ</p> <p>Соболев Алексей Александрович Федорова Светлана Николаевна Васильев Олег Владимирович</p> <p>ПРОТИВ ВСЕХ СПИСКОВ</p>
---	--